KICHIK BIZNES KORXONALARINI BOSHQARISHNING TASHKILIY-IQTISODIY MEXANIZMLARINI TAKOMIL-LASHTIRISH

Dadajonov Jahongir

Annotatsiya. *Ushbu maqolada kichik biznes korxonalarini boshqarishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish masalalari yoritilgan. Kichik biznes subyektlarining iqtisodiy barqarorligini ta'minlash, boshqaruv jarayonlarini samarali tashkil etish, moliyaviy resurslardan oqilona foydalanish, zamonaviy raqamli texnologiyalarni joriy etish hamda bozor sharoitlariga moslashuvchan boshqaruv tizimini shakllantirishning ustuvor yo'nalishlari tahlil qilingan.*

Kalit so'zlar: *kichik biznes, boshqaruv, tashkiliy-iqtisodiy mexanizm, iqtisodiy samaradorlik, moliyaviy boshqaruv, raqamlashtirish, innovatsiya, tadbirkorlik, raqobatbardoshlik.*

Kirish. Bozor iqtisodiyoti sharoitida kichik biznes korxonalari iqtisodiy o'sishni ta'minlash, yangi ish o'rinlarini yaratish, aholi daromadlarini oshirish va raqobat muhitini rivojlantirishda muhim o'rin egallaydi. Mazkur korxonalar o'zining moslashuvchanligi, iste'molchilar talabidagi o'zgarishlarga tezkor javob berish imkoniyati hamda cheklangan resurslar asosida faoliyat yuritish xususiyatlari bilan ajralib turadi. Shu bilan birga, moliyaviy resurslarning yetishmasligi, boshqaruv tajribasining cheklanganligi, marketing faoliyatidagi kamchiliklar va zamonaviy texnologiyalardan foydalanish darajasining turlicha bo'lishi kichik biznes rivojlanishiga to'sqinlik qiluvchi omillar hisoblanadi.

Kichik biznes korxonalarining barqaror faoliyat yuritishi ko'p jihatdan boshqaruv tizimining qay darajada samarali tashkil etilganiga bog'liq. Bunda tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlar alohida ahamiyat kasb etadi. Ushbu mexanizmlar korxonaning tashkiliy tuzilmasi, resurslarni taqsimlash, moliyaviy rejalashtirish, xodimlarni rag'batlantirish, ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish jarayonlarini nazorat qilish kabi yo'nalishlarni o'zaro bog'laydi. Ularning uyg'un faoliyati korxona xarajatlarini optimallashtirish, mehnat unumdorligini oshirish va raqobatbardosh mahsulot hamda xizmatlarni taklif etishga xizmat qiladi.

O'zbekistonda tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirish, xususiy mulk daxlsizligini ta'minlash va biznes yuritish sharoitlarini yaxshilashga qaratilgan islohotlar kichik biznes korxonalarini boshqarish tizimini zamonaviy talablar asosida takomillashtirish zaruratini kuchaytirmoqda. Shu sababli, korxonalarda tashkiliy va iqtisodiy

boshqaruv vositalarini o‘zaro muvofiqlashtirish, raqamli yechimlardan foydalanish hamda strategik rejalashtirishni rivojlantirish dolzarb ilmiy-amaliy vazifa hisoblanadi.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqotda tizimli yondashuv, ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish, qiyosiy tahlil, mantiqiy umumlashtirish va iqtisodiy jarayonlarni tahlil qilish usullaridan foydalanildi. Tizimli yondashuv orqali kichik biznes korxonalarini boshqarishning tashkiliy va iqtisodiy tarkibiy qismlari o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlik o‘rganildi. Qiyosiy tahlil asosida an’anaviy boshqaruv usullari bilan zamonaviy, raqamli texnologiyalarga asoslangan boshqaruv yondashuvlarining imkoniyatlari taqqoslandi. Umumlashtirish usuli yordamida kichik biznes faoliyatini samarali tashkil etishga xizmat qiluvchi asosiy mexanizmlar va ularni takomillashtirish yo‘nalishlari belgilandi.

Natijalar va muhokama. Kichik biznes korxonalarini boshqarishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish, avvalo, korxona faoliyatining barcha yo‘nalishlarini yagona boshqaruv tizimiga birlashtirishni talab etadi. Tashkiliy mexanizm korxona ichidagi vazifalar taqsimoti, vakolatlar chegarasi, boshqaruv bosqichlari va xodimlar o‘rtasidagi hamkorlikni belgilasa, iqtisodiy mexanizm moliyaviy resurslardan foydalanish, xarajatlarni boshqarish, foydani shakllantirish va iqtisodiy rag‘batlantirish masalalarini qamrab oladi. Ushbu ikki tarkibiy qismning o‘zaro muvofiqligi korxona faoliyatining umumiy samaradorligini belgilovchi muhim omillardan biridir.

Birinchidan, korxonalarda boshqaruvning tashkiliy tuzilmasini faoliyat ko‘lami va biznes yo‘nalishiga moslashtirish zarur. Kichik biznes subyektlarida ayrim boshqaruv vazifalarining bir shaxs zimmasida to‘planishi qaror qabul qilish jarayonini tezlashtirishi mumkin, biroq bu holat nazoratning zaiflashishi va mas’uliyatning aniq belgilanmasligiga ham olib keladi. Shu sababli, korxonalarda asosiy vazifalar, vakolatlar va javobgarlik chegaralarini belgilash, xodimlar o‘rtasida samarali axborot almashinuvini yo‘lga qo‘yish hamda natijalarni muntazam baholash muhimdir. Boshqaruv tuzilmasining sodda va moslashuvchan bo‘lishi ortiqcha ma’muriy xarajatlarni kamaytirish bilan birga, operativ qarorlar qabul qilish imkoniyatini oshiradi.

Ikkinchidan, iqtisodiy mexanizmlarni takomillashtirishda moliyaviy rejalashtirish va xarajatlarni nazorat qilish alohida ahamiyatga ega. Kichik korxonalarda daromad va xarajatlarni muntazam hisobga olish, pul oqimlarini prognozlash, debitorlik qarzlarini nazorat qilish hamda aylanma mablag‘lardan samarali foydalanish moliyaviy barqarorlikni mustahkamlaydi. Bunda qisqa muddatli moliyaviy rejalar bilan bir qatorda, korxonaning uzoq muddatli rivojlanish maqsadlarini ham belgilash lozim. Masalan, yangi texnologiyalarni joriy etish, ishlab chiqarish quvvatlarini kengaytirish yoki yangi bozor segmentlariga kirish bo‘yicha qarorlar

kutilayotgan daromad, xarajatlar, mavjud moliyaviy imkoniyatlar va ehtimoliy tavakkalchiliklar asosida qabul qilinishi kerak.

Uchinchidan, xodimlarni iqtisodiy rag‘batlantirish tizimini takomillashtirish korxona samaradorligini oshirishning muhim vositasidir. Rag‘batlantirish faqat ish haqi miqdori bilan cheklanmasdan, mehnat unumdorligi, xizmat sifati, mijozlar ehtiyojini qondirish va umumiy natijalarga qo‘shilgan hissani ham hisobga olishi lozim. Bunda baholash mezonlari xodimlarga oldindan tushuntirilishi, mukofotlash tartibi shaffof bo‘lishi va belgilangan ko‘rsatkichlar korxonaning strategik maqsadlariga mos kelishi zarur. Natijaga yo‘naltirilgan rag‘batlantirish tizimi xodimlarning tashabbuskorligini oshirish va mehnat resurslaridan oqilona foydalanishga yordam beradi.

To‘rtinchidan, raqamli texnologiyalarni boshqaruv jarayonlariga joriy etish tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarning samaradorligini oshirish imkonini beradi. Elektron buxgalteriya, mijozlar bilan munosabatlarni boshqarish tizimlari, raqamli savdo kanallari va avtomatlashtirilgan hisobot vositalari ma’lumotlarni tezkor qayta ishlash, xatolarni kamaytirish va boshqaruv qarorlarining asoslanganligini kuchaytirishga xizmat qiladi. Biroq raqamlashtirishdan kutiladigan natijalar korxonaning texnik imkoniyatlari, xodimlarning raqamli ko‘nikmalari va axborot xavfsizligini ta’minlash darajasiga bog‘liq. Shu bois, raqamli yechimlarni bosqichma-bosqich joriy etish, ularning iqtisodiy samaradorligini baholash va xodimlar malakasini oshirish maqsadga muvofiqdir.

Beshinchidan, strategik rejalashtirish va bozor monitoringini kuchaytirish zarur. Kichik biznes korxonalari iste’molchilar talabidagi o‘zgarishlar, raqobatchilar faoliyati, xomashyo narxlari va yangi texnologik imkoniyatlarni muntazam kuzatib borishi lozim. Bozor tahliliga asoslangan qarorlar mahsulot va xizmatlar assortimentini takomillashtirish, narx siyosatini qayta ko‘rib chiqish hamda yangi mijozlarni jalb etishga yordam beradi.

Umuman olganda, kichik biznesni boshqarish mexanizmlarini takomillashtirish tashkiliy tuzilmani optimallashtirish, moliyaviy intizomni mustahkamlash, xodimlarni natijaga yo‘naltirilgan rag‘batlantirish, raqamlashtirish va strategik rejalashtirishni o‘zaro uyg‘unlashtirish orqali amalga oshirilishi lozim. Mazkur yondashuv korxonaning ichki imkoniyatlaridan samarali foydalanish va bozor o‘zgarishlariga moslashish salohiyatini oshiradi.

Xulosa. Kichik biznes korxonalarini boshqarishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish ularning barqaror rivojlanishi, raqobatbardoshligini oshirish va moliyaviy mustaqilligini mustahkamlashning muhim sharti hisoblanadi. Tadqiqot natijalari boshqaruvning tashkiliy va iqtisodiy jihatlarini alohida emas, balki o‘zaro bog‘liq tizim sifatida rivojlantirish zarurligini ko‘rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdullayev A., Muftaydinov Q. Kichik biznesni boshqarish. Darslik. — Toshkent: Moliya, 2003. — 192 b.

2. Boltaboyev M., Qosimova M., Ergashevxodjayeva Sh. va boshq. Kichik biznes va tadbirkorlik. Darslik. — Toshkent: Adib, 2011. — 280 b.

3. Qosimova M. S., Shodibekova D. A., Yusupov M. A., Samadov A. N. Kichik biznesni boshqarish. O‘quv qo‘llanma. — Toshkent: O‘zbekiston Yozuvchilar uyushmasi Adabiyot jamg‘armasi nashriyoti, 2005. — 160 b.

4. Qosimova D. S. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik. Darslik. — Toshkent: Innovatsion rivojlantirish nashriyot-matbaa uyi, 2020. — 328 b.

5. Musayev B. Sh., Alimova M. T., Turdibekov H. I. Kichik biznesni boshqarish. O‘quv qo‘llanma. — Samarqand: Fan bulog‘i, 2021. — 222 b.